

LUKIANOS ÉS BOGÁTI FAZEKAS MIKLÓS.

Lukianosnak, a nagy görög szatirikusnak hatásáról ketten is írtak nálunk, ú. m. *Márffy Oszkár* (Bpesti VII. ker. külső áll. főgymn. ért. 1905/6. Ism. EPhK. 1907. 438--9. l.) és *Boros Gábor* e folyóiratban (1907. 746--758. l.). De ügyet sem vetettek magyar irodalmi hatására, noha ez már a XVI. században kezdődik s még a XIX. században is kimutatható (pl. Lukianos *Διηγήσεων*-a és Vörösmarty «Ypszilon háború»-ja). Mi csak Bogáti Fazekásra gyakorolt hatásáról kívánunk most szólni.

Tudvalévó, hogy Lukianos népszerűsítésében nagy érdeme van egy XVI. századi magyar tudósnak, Sambucus v. Zsámboki Jánosnak, a ki először «Egi, tengeri és alvilági párbeszédei»-t adta ki «Menippos»-szal és «Timon»-nal együtt Strassburgban 1550-ben, később pedig összes műveit Baselben 1563-ban, mindeniket latin fordítás kíséretében. Ettől kezdve a XVII. század elejéig (1619) az ő kiadásai különféle nyomatokban közkezen forogtak.

Valószínűleg az ő kiadásából ismerkedett meg Lukianos-szal *Bogáti Fazekas* vagy *Fazekas* is, a ki két verses művének az anyagát merítette belőle, egy harmadik művéhez pedig az anyagnak csak egy részét vette innen. Ez az utóbbi a *Demeterről* és *Stratonicáról* szóló széphistória, mely abban a részben, a hol elmondja, hogy Stratonica férjes asszony létére hogyan gyuladt szerelemre Cambabus [Lukianosnál: Kombabos] iránt s ez milyen különös módon védekezett szerelmével szemben, Lukianos *Περὶ τῆς Συρίας θεοῦ* című művének 17-22. fejezetein alapszik, a többi részhez pedig Plutarchosnak Demeter életrajzát használta fel.

Nevezetesebb ennél egy másik széphistoriája: «Harom Ieles Fő Hadnagyoknac, a Nagy Sándornac, Anibálnac, és az Romai Scipionac, az Bodogsagnac helyén a fő helyről valo vetélkedésec. (Kolozsvár c. 1576.)» Egyetlen csonka példánya régen a bécsi Theresianumi könyvtár tulajdona volt, most a M. Tud. Akadémia könyvtáráé. Szabó K., mikor először leírta (RMK. I. 341. sz.) még nem vette észre, hogy csonka s a versfőkből (Nikoleos Fig. . . . es) Fejes Miklóst olvasott ki, de később maga kijavította tévedését a Ker. Magvető 1880. évf. 388. lapján. Kétség alig lehet felőle, hogy csakugyan a B. Fazekas műve. Nagy Sándor és Anibál vagy Hannibál azon vetélkednek, hogy ki derekabb kettőjük közül s Minost kéri fel döntő bírónak. Elmondják neki, minő jogzímük van az első helyre. A két hős vetél-

kedése után Scipio jelenik meg a küzdőtéren s mivel Hannibalt is megfutamtította, Minos őt teszi meg elsőnek. Bogáti Fazekas úgy adja ki e művet, mint a melynek tárgyát hallomásból merítette:

Nem régen lőt dolgot egyet mondanék,
Ha tudnám, hogy tőlem azt mind elhinnék,
Minap nagy bizonynyal nekem beszélék,
Kit tudni mindennek méltónak vélek.

Majd a pokol és a boldogság helyének leírása után ugyanerről még így szól:

Férhát egy főtörök minap onnat jött,
Ő maga sem tudja, mint oda sietett.
Tettben, tett kívül, csak az hogy ő megjött,
De hogy ott volt engem ő elhíttet.
Jeles szép dolgokat monda, hogy látott.

Hogy még jobban elhitesse ő is az olvasót, még magyar vonatkozásokat is szó bele Mátyás királyról, Szolimánról és Attiláról.

Mindezek daczára könnyű felismerni, hogy az B. Fazekasnak nem eredeti munkája, hanem Lukianos «*Νεκρικοὶ διάλογοι*» (Halottak párbeszédei) cz. művéből a 12. dialogost szedte versekbe.

Hasonlóképen megtévesztő befejezést írt egy másik műve, «az Töldi Miklós nótájára» írt «Ez világi nagy soc zvr zavarrol valo énece» végére:

Egész világ dolgát minap az tekinté,
Az ki Széckel földén ez éneket szerzé,
Ezer ötszáz nyolezvan hatba kijelenté,
Ha veszed eszedbe ez világtól elinté.

Ezen szavak által félrevezetve, mint B. Fazekas eredeti művét méltattuk azt a B. F. M. életéről és költői működéséről írt doktori értekezésünkben, noha ennek is Lukianos a forrása, még pedig «*Χάρων ἢ ἐπισκοποῦντες*, azaz *Kharon vagy a világlátók* cz. párbeszéde.¹⁾ Meg kell vallani, hogy B. Fazekas elég ügyesen elleplezte

¹⁾ Ujabb magyar fordítása *dr. Vajda Károlytól*: Lukianos válogatott párbeszédei. Nagybecskerek, 1896. 47—60 l. (Ebben a következő műveket fordította le: Az álom v. Lukianos élete. Timon. Prometheus. Charon. Az álom v. a kakas. Nigrinos. Az istenek párbeszédeiből: 1. 3. 4. 7. 8. 11. 13. 16. 18. 19. 20. 21. 24.) Ism. EPhK. 1897. 773—5. (Hittrich Ö.) Lukianosnak ezenkívül következő fordításait ismerem: Lukian és Saturnali levelei. Ford. *Székhás J.* (Uj Magy. Muz. 1851—2. I. 664—73. l. a II. 28. kivételével mind leford.) *Boros G.* Lukianos. (Dési áll. főgymn. ért. 1897/8. Életr. s az Álom v. L. élete fordítása. Ism. EPhK. 1899. 85—6. (Hittrich Ö.) A halász v. a feltámadt bölcselekedők. Ford. *Vajda K.* Fehértemplomi gym. 1897/8. ért. Ism. EPhK. 1899. 935—6. (Hittrich Ö.) Hogyan kell történetet írni? Ford. *dr. Márffy Ö.* (Wagner M. Rákospalotai isk. ért. 1905/6.) Ism. EPhK. 1907. 440—2. (Vértesy D.) A görög sport. L. műve a tornászatról. Ford. *Jakobinyi Péter.* (M. Könyvt. 484. sz.) Bpest, 1907. (Az Anacharsis fordítása.) Ism. EPhK. 1907. 781—3. l. (Vértesy Dezső.) Icaromenippus vagy utazás az égbe. Ford. *Konrád Ferencz.* Nyitrai megyei Szemle 1911. 40—42. sz. (Kny. is.). Ezekon kívül *Vass Arpád* a Philol.

itt is forrását. Lukianosnál Kharon, az alvilági jós, egy napi szabadságot kér, hogy szétnézzen a felső világban, egyebek között megtudakolja az okát annak is, miért megy innen sírva minden utas hozzá? Hermest fogja meg s addig nem ereszti el, míg egy magas helyet nem készít neki, honnan a világ folyását szemlélheti s mindent rendre meg nem magyaráz neki, sőt szemét is ki nem nyitja, hogy mindent tisztán láthasson. B. Fazekasnál egy *Angyal* helyettesíti Hermest s a *Setétes* Kharont s természetesen azután a beszélgetést is úgy alakítja át, hogy azok egy Angyal s nem Hermes, illetőleg egy Setétes vagy ördög és nem Kharon szájába illők legyenek. Pl. Lukianosnál Hermes előbb nem akar engedelmességni Kharon felszólításának, mert Zeustól kapott megbízatásai teljesítésében kérelmetné s az újonnan érkező lelkeket is megvárakoztatná. B. Fazekas e helyett elmondja, hogy a mennyei úrnak kétféle szárnyas szolgálói vannak, ú. m. szentek és feketék. Ez utóbbiak tőle «távolban laknak», néhányan pedig «bennük» pokolra vannak rekesztve. Ezek kínozzák a bűnösöket és csak «hirrel értik ez világ mit követ». Ezek egyike (Setétes) kérdezett föl a világra s fogott meg egy Angyalt a világ megmutogatására. Azután a hegyek egymás tetejébe rakása következnek, (Lukianosnál: Olympos, Ossa, Pelion, Oite [Oeta], Parnasos, B. Fazekasnál: Caucasus, Nagy Aman havas, több hegyek, Parnas) de előbb ennek a lehetőségét vitatják meg. Lukianos Homeros-szal bizonyítja, B. Fazekas a Bibliával, felsorolva az angyalok dolgait, pl. teremteskor velök csináltatta, vízőzönkor velök rontatta el Isten a világot stb. egészen szent Péternek a tömlőcből kiviteléig. Mivel Jákób lajtorjáján nem hághat fel Setétes az égbe, ezért kell ezt a módot választani, hogy mindent láthassanak.

Ezután annak felsorolása következik, mi mindent láttak a hegyek tetejéről, nevezetesen az ebédre eligérkezőnek hirtelen halálát a fejére esett cseréptől, a bikával vállán tánczó testes, erős olaszt (Lukianosnál Krotoni Milont), kinek halálát is elbeszéli (Lukianos elhagyja). Solon és Kroisos, Kyros és Tomyris, Kambyzes, Polykrates történetét, közbevetve az aranyról való elmélkedést. Úgy ezek, mint a többiek, t. i. a méhhasolat, a bűnök fajtái, elmélkedések az emberi remények és törekvések hiábavalóságáról, a Moirák fonaláról (B. Fazekas csak pókhálófonalról beszél), a betegségekről és halálról, az életnek vízbuborékhoz hasonlítása, Kharon észretérítési szándéka, a sírok, az elpusztult városok (Lukianosnál: Ninos, Babylon, Mykenai, Kleonai, Ilion, B. Fazekasnál: Róma, Ninive, Jeruzsálem, Babylon, Velöncze, «Az régi Romának el hánt teteme dőge») mindkét íronál egyező sorrendben következnek, csak hogy B. Fazekasnál nagyon vázlatosan, itt-ott kihagyással (pl. végül egyszerűen elhagyja Othryades lakedaimoni vezér halálát), megrövidítve, szárazon és szintelenül.

Az összehasonlítás alapján egy olyan hely is egyszerű fordí-

Társaság 1909. márcz. 10-iki ülésén felolvasta «Az embervásár» fordítását s *Hüttrich Ö.* a selmeczbányai ág. ev. lyc. 1891/2. ért.-ben életrajzon kívül az Álom v. Kakas és az Átkelés (*κατάπλους*) tartalmi ismertetését közli. Ism. EPhK. 1893. 614—5. (Dr. Tóth Kálmán.) *Bóros G.* az egész l. lefordítását tervezte.

tásnak bizonyul, melyet különben személyi vonatkozásúnak tartanánk. Pl. e sorok:

Az vagy kinek ma lőtt egy férfi gyermeke,
Kit Attya nevére ottan keresztele,
Ha tudná hogy heted esztendőn elveszne,
Véled-é hogy rajta mint örül így örülne.

Lukianosnál: . . . ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὁ χαίρων ὅτι ἄρρενα παῖδα τέτοκεν αὐτῷ ἢ γυνή, καὶ τοὺς φίλους διὰ τοῦτο ἐστῖαν καὶ τοῦνομα τοῦ πατρὸς τιθέμενος, εἰ ἡπίστατο ὡς ἐπίτετης γενόμενος ὁ παῖς τεθνήξεται, ἄρα ἂν σοι δοκεῖ χαίρειν ἐπ' αὐτῷ γεννωμένῳ; (Mert az is, a ki örül, hogy felesége fiúgyermeket szült neki s barátait ezért megvendégeli s az apa nevét adja neki, vajjon ha tudná, hogy gyermeke kétéves korában meghal, azt hiszed, örömét lelné magzatában?)

B. Fazekas tehát ezek szerint három művéhez használta forrásul Lukianost, nevezetesen *Demeter és Stratonike történetében* a Kombabos-epizódhoz a *Περὶ τῆς Συρίας θεοῦ* 17—22. fejezeteit, a *Három jeles főhadnagyokban* a *Νεχρικοὶ διάλογοι* 12. dialogusát s a most ismertetett *Ez világi nagy sok zürzavarban* *Χάρων* t.

(Kolozsvár.)

DEZSI LAJOS.

FALUDI FERENCZ „CAESAR”-JA.

Általánosan tudott dolog, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzik Faludi Ferencz egyik drámáját, melynek teljes czíme: *Caesar Aegyptus földén Alexandriában. Szomorújáték. Ment játékban Fejér-Egyházi kastélyban az őssi mulatónapok alkalmatosságával J. P. Kunics Ferencz Rectorsága alatt 1749-ik esztendőben.* Faludi Ferencznek drámája még mindig nem jelent meg nyomtatásban, a minek magyarázatát abban a megjegyzésben kereshetjük, melyet a kézirat címlapján idegen kéz más írással tett: «P. Faludi Ferentz fordítása olaszból.»

Faludi Ferencz ugyanis az ő korában megengedett szokás szerint az eredeti olasz drámát, illetőleg annak szerzőjét seholsem említi, így ő maga az eredeti megtalálásához semmiféle fonalat sem ad az irodalomtörténet búvárlói kezébe. Már pedig tudományos szempontból ennek a drámának kiadása nem sokat jelent, ha az eredetivel való egybevetést mellőzni vagyunk kénytelenek. Hiszen a «Caesar»-nak kiadását irodalomtörténeti szempontból semmi különösebb, nyomatékosabb ok nem teszi szükségessé, mert Faludi Ferencz prózaírói munkásságának minden érdekes sajátágát, kiváló erőnyeit a többi, nyomtatásban megjelent, közkézen forgó művei sokkal erőteljesebben, tisztábban tükrözik vissza, mint ez az alig 80 írott oldalra terjedő iskoladráma.

Ezért fordítottak *Caesar*-ra még azok is igen kevés figyelmet, a kik máskülömben Faludi Ferencz műveit behatóan tanulmányoz-